

Az építészet mint forgatókönyvírás

BESZÉLGETÉS
IFJ. BENCZÚR LÁSZLÓVAL

Szerző: MARTINKÓ JÓZSEF

Ifj. Benczúr László építész Weichinger Miklós alkotótársával közel harminc éve tervez egyedi házakat. Benczúr és munkatársainak legújabb, NextNest névre hallgató projektje a korábbi épületeihez, illetve az úgynevezett „szerzői épületekhez” képest egyfajta fordulópontként értelmezhető.

Octogon: Fel tudsz-e idézni olyan pillanatot, amikor a téma először körvonalazódott benned? A korábbi házáitokhoz képest ez a koncepció radikálisan újnak hat.

ifj. Benczúr László: Nem pillanathoz kötném, inkább egy folyamathoz. Az ember személyiségfejlődése 50 éves kora körül fura állomáshoz érkezik. A környezettudatosság már jóval korábban megvolt az irodánkban. Emiatt is vállaltunk rengeteg épületrevitalizációt és -felújítást. Új helyzet van és az új helyzetre kell megfeleltetni ezeket az épületeket. Az öt gyerekem közül a két nagyobbik most 23 és 21 évesek. Jobban megismerve a baráti körüket, egy teljesen másfajta élet látszik kialakulni az ő világukban. Kénytelen voltam elgondolkodni, mi lesz a gyerekeinkkel és kortársaikkal. A kivitelező barátaimmal régóta beszélgetünk a most megszokott építésmód környezeti lábnyomáról. Tudott, hogy az építőipar a teljes ipar ökológiai lábnyomának ötven százalékát fedi le globálisan, és hogy ezen mindenképpen változtatni kell. A megoldásra jutás valóban heurékaszerű felismerés volt. Sokak számára a minőségi élet tereit az előregyártott épületeknek kell elhozni. A Reimholzon, Turányin, Jánossy Györgyön nevelkedett énemtől viszont nagyon messze állt a nem egyedi épületek tervezése. Van egy 35 éves, tíz négyzetméteres lakóautónk. Ebben az öt gyerekekkel, kutyával, a gyerekeim barátaival, barátnőivel kilencen is szoktunk utazni akár egy hónapra is. Nagyon nem azon múlik a boldogság, hogy a nappalinak 50 négyzetméternél kisebbnek nem lehet lennie. Csak az elmúlt harminc évben olyan hatalmasra nőtt az emberek átlagigénye, ami folyamatos kérdésfeltevésre késztetett: tényleg ez vezet az élet teljességének megéléséhez?

Octogon: Nyilván vannak válaszaid.

B. L.: Fokozatosan arra jöttem rá, hogy amit hatéves koromtól

fogva csinálók az építészeti tervezéssel, tulajdonképpen forgatókönyvírás. Tervezőként élethelyzeteket tervezünk meg, pontosabban az élethelyzetekre tervezünk épületeket. Bármilyen típusú ember élethelyzetébe kell beleképzeljem és beleélnem magam, a lényeg a megértés és elfogadás. Ez működik hétköznapi emberek nyaralóbővítése és milliárdosok villái esetében is. Viszont az átlagembereknek nem feltétlenül arra van szükségük, hogy egyedi épületben lakjanak, hanem hogy az élet egyéb területeire fókuszálni tudjanak azzal, hogy nem kell irgalmatlan anyagi terhet vállalni azzal, hogy lakáshoz vagy házhoz jussanak.

A COVID kapcsán a városból való kimenekülés is elég jelentős társadalmi mozgatóerő lett. Rengeteg olyan ismerősöm van, aki már a vírushelyzetet megelőzően kiköltözött vidékre. Sokaknak van zártkerti területen felépített ilyen-olyan vityillója, vagy mozdult olyan helyre, ami a hetvenes években épült nyaralónak. Nagyon jó hangulatú, összetartó közösségeket formálók tudnak lenni a zártkerti övezetek, megláttam, hogy ide is kéne valami megoldás, amivel egyszerűbben, olcsóbban és karbantartásmentesen tudnak hozzájutni a kerthez és lakáshoz az emberek, és marad idejük hógolyózni a gyerekeikkel, társasjátékozni, biciklizni, természetet járni, veteményeskertet gondozni, mert nem azzal kell foglalkozniuk, hogy az egzisztenciát minél nagyobbra duzzassák maguk körül. Hogy egy szoba 12-16 négyzetméternél kisebb nem lehet, ez axiómaként él az emberek tudatában, mert ezekkel az egyre növekvő igényekkel van átítatva a társadalom.

Jane Lidloff, amerikai etológus és kultúrantropozófus a '70-es években öt éven keresztül az amazóniai őserdőben élt és kutatót ősközösségi formákat mutató törzseknel, és bebizonyította, hogy a kényelemre és a biztonságra való vágy nem genetikai öröksége az embernek. Ez azért elgondolkodtató, mert a glo-

bális problémákat a kényelemre és a biztonságra való törekvés okozza, és ha ez mégsem zsigeri késztetésünk, akkor meg is lehet változtatni azt. A mi feladatunk és felelősségünk kitalálni, hogy mi lesz húsz vagy ötven év múlva.

Octogon: Ahogy hallgatlak az „egyedi házzal” kapcsolatban, arra gondolok, hogy egyre több épületen érzékelhető, hogy valójában az építész-ego keres magának felületet, illetve a megrendelőt is arra biztatja, hogy a házat önkifejezési formaként gondolja el. Amiről te beszélsz, az evvel a szerepfelfogással szemben tulajdonképpen hátralep, hátralep az építés és a megrendelő is.

B. L.: Az alkotói ego kiterjesztésének a maximalizálása két elég konkrét történelmi helyzetre, a reformációra, illetve a reneszánsznak arra a pillanatára vezethető vissza, amikortól az alkotói egyéniség nagyon fontossá vált. A reformáció ezt a rációval ötvözte, és kifejlődött az elmúlt ötszáz évben az az európai kultúra, aminek valóban nagyon sokat köszönhetünk. A globális társadalom a felmelegedéssel, környezetpusztítással, túlnépesedéssel, migrációval olyan globális válsághelyzetet teremtett, ami átgondolásra szorul. Az a kép, amit vázolsz, hogy az építész a saját egójának a tükörképét próbálja az általa tervezet épületekben megteremteni úgy, hogy ebbe beépül a megbízó személyisége, ez sokszor nagyon jó példákat szül. Remélem, hogy én is abban a csapatban játszom, akik ezt így csinálják. Szép lassan rájöttem, hogy én csak egy médium vagyok, aki szintetizálom a fejemben átfolyt információkat, és ezekből próbálok meg épületeket létrehozni. Ez picit másfajta hozzáállás, mint hogy én feltétlenül meg akarjam mutatni a világnak, hogy mi a tuti. Ez egy picit alázatosabb hozzáállás. A mesteriskolán volt egy svájci tanulmányút, ahol Zumthor irodáját látogattuk meg, aki nagyon karizmatikusan, ám meztláb beszélt hozzánk a kertjében. Arra kellett rájónom, hogy azért tud ilyen zseniális alkotó lenni, mert nincs benne ez az ego-kiterjesztési vágy.

Octogon: Az építészego túlsúlyával szemben az együttműködésalapú, közösségi tervezést szokták szembeállítani. Működő alternatívának gondolod azt, hogy a tervezés, építés és térhasználat a jövőben közösségi alapon működjön?

B. L.: Remek dolog közösségben létezni! Nem az a lényeg, hogy én mindenképpen megkülönböztessem magam az autómmal, a ruhámmal, a házammal a többiektől. A ház is csak egy külsőség, egy keret, ami lehetőséget ad nekünk a nagyon sokféle élethelyzetre. Nagyon sokféle módon lehet elérni ezeket az élethelyzet-teremtéseket az épületekkel. Például azt gondolom, hogy a házaikon belül lehetőleg minimalizálni kellene a személyes tereket úgy, hogy lehetőség szerint azért legyen is mindenkinek saját személyes tere, viszont maximalizáljuk a közösségi tereket, ahol műhelymunka, játék, rumli, alkotás, közös filmnézés, akármilyen történni, amitől mind többek leszünk. És ha több ilyen ház van telepsterüen elszórva egymáshoz közel, az elképesztő jó szociális kapcsolatokat tud teremteni és nagyon izgalmas helyzetek jöhetnek vele létre, ami aztán az újabb generációkban újabb dolgokat fog szülni. A NextNest-konceptió fejlesztése során jutottunk el oda, hogy bérlakástelepeket kéne létrehozni.

Egy teljesen autodidakta építész barátomhoz párszor átmentem segíteni a könnyűszerkezetes házat építeni. Nem ötletekkel, hanem a kézi munkában segítettem. Fúrógépet meg csavarhúzót fogtam a kezembe. És hogy miért fontos ez? Azért, mert vele beszélgetve jutottunk oda egy szép nyári este három évvel ezelőtt, hogy kéne csinálni valami olyan házat, aminek már előre ki vannak reszelve a csomópontjai, mert úgy sokkal egyszerűbb lenne megépíteni. Azért tudunk megvásárolni egy telefont, egy cipőt, egy autót, mert milliószám gyártanak belőle. Tehát ha azt a tudást, amit eddig összegyűjtöttünk mondjuk az építészeti csomópontokról, ha azt végletekig tökéletesítjük és egyszerűsítjük, mindazt a szempontrendszer figyelembe véve, ahol most tartanak az előírások, akkor nagyon jó minőségű

« A 160 négyzetméteres modell

› A 70 négyzetméteres modell nappalija

épületeket tudunk létrehozni nagyon nagy számban ahelyett, hogy egyedi házakon kísérletezgetnénk vég nélkül. A NextNest tervezése nagyon kiterjedt baráti körben való beszélgetéseknek, interakcióknak köszönhető. Rengeteg órát brainstormingoltunk különböző körökben. Tehát a NextNest nem én vagyok, hanem mi. Sokat elmond az egész közösségi filozófiáról egy korábbi névvariáció: OURhOUse.

Octogon: Az építészeti modernitás újabb és újabb hullámaival kapcsolatban gyakran megfogalmazott kritika a spiritualitás elvesztése, az építészet egyfajta „varázstalanítása”, ami nélkül valójában az ökológiai gondolkodás sem értelmezhető. A NextNest kapcsán egy képen látom a Bauhaus társadalmi, közösségi alapkarakterét, illetve az ökológiai gondolkodást megalapozó archaikus mozzanatot.

B. L.: Ez annak is köszönhető, hogy a tudósok a pszichológiát jó ideig nem fogadták el mint tudományt, hogy helytálló azon gondolkodni, hogy mi, emberek, hogyan működünk. Freud, Jung és társaik még teljesen mást gondoltak az emberi pszichéről, de valamit elkezdtek gondolni róla. Nem kanonizálódott ugyan, de valami szikrát elkaptak. A XX. század végéig, de leginkább az elmúlt húsz évben a pszichológia olyan mérhetetlen fejlődésen ment keresztül, ami lenyűgöző, és ez nyilván egyre tökéletesedik.

Hogy az embereknek mire van szükségük és mivel tudjuk ezeket a valóban elemi szükségleteket kielégíteni a párhuzamos kapcsolatokról a munkakapcsolatokon át a barátokkal és a gyermekkel való kapcsolatokig, ez nagyon sok mindent érint, és ebben a spiritualitásnak valóban nem jutott semmilyen szerep. A Le Corbusier által megalkotott modulos kizárólag a fizikai paramétereinket vette figyelembe, és nagyon sokat tett hozzá a világhoz az, hogy mi az a minimális és maximális méret, amit megengedhetünk magunknak. Ez egy nagyon fontos, de nem tökéletes mérőköve volt az emberi gondolkodásnak. És semmi sem tökéletes. Én sem gondolom, hogy ennek a háznak a megalkotásával a végállapothoz jutottunk volna. Ezzel hozzáteszünk valamit ahhoz a gondolkodáshoz, amiből aztán ki tudja, mi a fog kifejlődni.

Octogon: Milyenek ezek a házak?

B. L.: Az volt az elv, hogy építsünk olyan házat, ami azonos keresztmetszetre építve különböző méretkategóriákat tud elérni. Ez volt a legelső szempont, és ehhez kerestem a lehető legegyszerűbb formát. Ez a háromszög. Abból indultam ki, hogy rétegragasztott gerendát 13 méteres szálban gyártanak, a fele hat és fél méter. Kérdés, hogy lehet a hat és fél méteres gerendára ráilleszteni egy háromszögletű formát és hogyan lehet úgy alaprajzot gyártani rá, berendezni, hogy 40, 60, 80 stb. négyzetméterben jól használható alaprajzokat kapjunk. Ez a háromszög elég gyorsan átfurmálódott egy, a Hollywood által létrehozott formához, ahol a háromszög-metszetek a nagy felületeken egy vagy két oldalon megnyílnak, kilógnak. Igen ám, de ez újabb csomópontképzéshez vezet, ráadásul a háromszögformának nagyon sok része nagyon nehezen használható. Amikor ez a módosított metszet kialakult, jött be szempontnak, hogy lehetőleg három oldalról zárt épületet hozzunk létre: egy oldalra koncentráljuk a nyílászárókat minden méretkategória esetében, azért, hogy bárhova telepíthető legyen, plusz, hogy védett legyen az időjárástól, hiszen minden csomópont újabb és újabb kivitelezési, majd használati hibaforrás. Ez a terv szerintem kompromisszummentes használatot tenne lehetővé nagyon sok ember számára. Nemcsak a magyar piacon lévő konkurens kész házakhoz képest, de a világpiacon is nagyon kevés olyan, a térrel és az anyagokkal valóban ökológikusan gazdálkodó cég van jelen, ráadásul hagyomá-

nyos formájú házakat próbálnak csinálni, ami nonszensz. A magyar parasztház azért alakult olyan formájúvá, mert a helyben elérhető építőanyagok, munkaerő és technológia abban az időben olyan házfórmát generált. Azért látjuk szépnek, mert önzonos, mert tudjuk, hogy miért alakult úgy és olyanná, amilyen.

De hogy nekünk teljesen másfajta építőanyagokból, technológiával és erőforrásokkal pont ugyanilyen formájú házakat kéne építenünk?! Ez nonszensz! Például ha vakolt felületnek mutatunk egy könnyűszerkezetes házat, mert az esik jól a szemünknek, mert azt szoktuk meg. Ehhez képest egy könnyűszerkezetes ház nem akar vakolt lenni, mert mozog. A repedezést különféle technológiákkal persze el lehet tüntetni. Ilyen az acél trapézlemez. Nagyon vékony anyagból, nagyon kevés energiabefektetéssel előállított, önmagát átszellőztető anyag. Nagyon olcsón lehet hozzájutni, nagyon tartós és gondozásmentes. Miért nem használjuk ezt családi házaknál? Miért nem olyan anyagból építünk, ami nem öregszik? Amit nem kell gondozni, és átszellőzteti magát? Arra is törekedtünk, hogy minél kevesebb hulladékkal és mozdulattal lehessen előállítani, merthogy az élő munkaerő irgalmatlan drága. Minél kevesebb szakág szerepel egy épület felhúzásakor, annál rövidebb ideig és annál kevesebb hibalehetőséggel készül el. Lehetőleg a végső felületeket próbáljuk meg már szerkezeti szinten kialakítani. Van lehetőség CNC-mart rétegelt lemezekkel burkolni belülről a házat, ami elképesztő komfortot ad egyrésztől, másrésztől egy lépésben szerkezeti merevítés, tűzgátlóság. Hogy el lehetne vonatkoztatni végre attól a sztereotípiától is, hogy csavarokat nem látunk.

Arra törekszik minden építész, hogy eltüntesse a kötőelemeket és úgy nézzen ki egy épület, mintha az csak úgy magától megállna. Aztán hál' istennek léteznek már olyan hőszigetelő anyagok, amelyek nem mérhetetlen energiabevitelrel kőzetet habosítanak föl, amelyekről azt sem tudjuk, hogy mennyi idő alatt bomlanak le, de úgy tudom, csak évmilliókban mérhető. Ehhez képest vannak újrafelhasznált anyagokból, mondjuk faipari hulladékból préselt hőszigetelések, ezek rengeteg szempontból sokkal jobbak, mint a ma megszokott hőszigetelések, és a lebomlásuk is összehasonlíthatatlanul gyorsabb.

Octogon: A kultúránkban megvan az ingatlanhoz való görcsös ragaszkodás. Evvel is le akartok számolni? Azt mondjátok, gondolkodjunk racionálisan. Ha húsz-harmincéves korunkba beköltözünk valahova, 80 éves korunkig biztosan ugyanott szeretnénk élni? Miért ne követhetné a lakóhelyünk is az életciklusainkat.

B. L.: A 25 évvel ezelőtt épült házaimnak a jelentős része már sok ilyen-olyan átalakításon, bővítésen ment keresztül. Nyilván vannak olyan épületek, amik az örökkévalóságnak szólnak. De a bérlakás piacon Magyarország európai viszonylatban a legutolsó köztöltött van. Egész Nyugat-Európában sokszorosa a bérlakás piac a tulajdonolt lakások arányának. Miért építünk háromgenerációs házakat, amelyek aztán konganak az ürességtől. Nem lehet ötvenre az éppen új élethelyzetre felkészülni. Két házasságból öt gyermek van. Amikor először megnősültem, nem fordult meg a fejemben, hogy megváltozik majd az élethelyzetem. De az élet felülírta ezt az axiómát, és egy másik élethelyzetet teremtett. Annak a lehetőségét, hogy más élethelyzetekben találja magát az ember időről időre, nem lehet kiszűrni, és nem lehet tulajdonnal állandóan lekövetni ezeket a változásokat. Ehhez sokkal jobban tud alkalmazkodni egy bérlakásrendszer, ahol akkorát bérelsz, amekkorára valóban szükséged van. Annyi négyzetmétert fűtesz, amennyire valóban szükséged van, és nem tárolsz az egymillió forintos négyzetméteráron megépült házban limlomokat, mert látszik, hogy tel-

› A 70 négyzetméteres modell hátsó frontja

jesen főlegesen fűteni azt a rengeteg négyzetmétert, fenntartani, karbantartani, gondozni. Tehát nagyon-nagyon hasznos és ideje volna egy rendes bérlakásrendszert létrehozni. És ennek persze vannak szociális vonzatai is. A szomszédokkal való viszony Magyarországon különösen nem szokott felhőtlen lenni, de gondolom, nem nagyon lehet ez másképp azokban az országokban sem, ahol általában tulajdonosok a lakók. Átnyúlik a diófád és ide hullik a diófalevél... Ha béringatlanban él az ember, akkor ilyen nincs. A szocializáció, a spiritualitás és az ökológiai fenntarthatóság szempontjából is nagyon fontos és hasznos volna ennek a kialakítása. És akkor tud olcsó is lenni.

Octogon: Négy telken négy ház kivitelezését el fogjátok indítani. Akkor már konkrét tapasztalatok lesznek a NextNest-rendszerrel kapcsolatban. A következő lépcsőben a gyártási bázishátterét kellene megteremtteni. Felmerült még az engedélyeztetés kérdése, amiről ti azt mondjátok, hogy itt a megrendelőnek is feladatai vannak. Tehát hogy ti nem oldotok meg mindent. Nincs teljes szolgáltatás? Szinte a telekvásárlástól kiindulva?

B. L.: Az első négy-öt házat még úgy fogjuk fel, mintha egyedi épületet építenénk. Minél több épületet hozunk létre, annál kiforrottabbak lesznek az épület egyes részletei, míg el nem jutunk oda, hogy valóban egy gyártmány áll rendelkezésünkre. Amíg ez nem történik meg, addig mindenben segítjük az egyedi megrendelőket, tehát az engedélyeztetéstől kezdve a lebonyolításon át a kivitelezésig és a kulcsrakész átadásig, és reménykedünk benne, hogy eljutunk oda, hogy egy olyan termék fog fejlődni, ami bizonyos helyeken automatikus engedélyeztetésen mehet keresztül. Ez Magyarországon egy vágyálom, ismerve a döntéshozatali mechanizmusokat, de, mondjuk, egy utópisztikus célként mindenképpen megfogalmazódik. Ez az épületforma egyelőre sok településen nem összeegyeztethető a településképi arculati kézikönyvvel, ezért van hagyományos formájú ház is a tervben.

Ami a folyamatot illeti: kezdetben mi építünk, amíg minden mozdulat és részletképzés ki nincs dolgozva. Ez egy fejlesztési folyamat. Amikor úgy érezzük, hogy ez lezárult és tényleg egy késztermék áll rendelkezésünkre, akkor – akár egy IKEA-katalógusban – házilag összeállítható elemekből is összerakhatóak lennének ezek a házak. A terveink közt szerepel az is, hogy

olyan workshopokat szervezünk, ahol barkácsolni vágyó, a hétköznapi irodai munkában megfáradt embereknek jó hangulatú, közös építőmunkát biztosítunk, és nem utolsósorban megtanulják, hogy hogyan kell egy ilyen házat összerakni. Mondtam már, hogy nem gondolom, hogy ennek a háznak ez lenne a végső formája, mérete vagy anyaghasználata. Simán lehet, hogy valaki akár egy jobb megoldásra jut.

Octogon: Mi tudható a gépészeti elemekről?

B. L.: Az előírásokat nem lehet megkerülni, tehát mindenképpen megújuló energiával kell a fűtést megoldani. Az elmúlt évek tapasztalata szerint a legolcsóbb és legegyszerűbben telepíthető a levegő-víz hőszivattyús splitklíma. Nagyon könnyen és gyorsan telepíthető. Ennél nyilván van jobb vagy kellemesebb hőérzetet biztosító fűtési megoldás, például, ha napelemeket teszünk a ház tetejére és elektromos felületfűtésekkel oldjuk meg a fűtést.

Ez stabilabb, kiegyensúlyozottabb, kevesebb mesterséges levegőmozgással és hanghatással járó módszer, de a beruházási költsége jóval drágább. Ezenkívül 2021-től a mesterséges szellőzés is követelmény, ami nagyon jó dolog, mert a rendszeres szellőztetés rendkívül energiapazarló. Erre jó megoldás az észrevétlenül és automatikusan működő hőviszanyerős szellőztető rendszer. Ennek van decentralizált formája, ami az épület különböző pontjain beépítve egyszerű szívó, egyszer befújó funkcióval bír. Így nagyon kevés hőveszteséggel lehet a légcserét megoldani a házban.

Octogon: Szabadon megismerhetőek a tervek, nyilvánossá tesztitek a teljes tervdokumentációt.

B. L.: Nagyon sokan kérdezik, nem félünk-e attól, hogy lenyúlják az ötletet. Nem gondolom, hogy ez valami elképesztő egyedi dolog volna. Simán lehet, hogy más is ugyanerre a megoldásra jut. Lehet, hogy egy időben fogunk piacra lépni egy nagyon hasonló megoldással, fogalmam sincs. De ez nem is különösebben lényeges. Fontosabb, hogy megszülessen egy apró hozzáadott érték a világban kavargó problémahegy csökkentéséhez. Ha ezt valaki átformálja és ebből jobbat csinál, akkor annak fogok a legjobban örülni.